

Źródła obowiązku dopłat z tytułu dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej

I.

Jednym z zagadnień prawnych, które budzą obecnie najsilniejsze kontrowersje w zakresie interpretacji i stosowania przepisów prawa spółdzielczego jest kwestia przesłanek ponoszenia przez członków spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych ciężaru uczestniczenia w pokryciu straty bilansowej kasy podwyższonej do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów (art. 26 ust. 3 u.skok). Z uwagi na liczbę członków kas, którzy znaleźli się w sytuacji, w której syndyk masy upadłości kasy, której upadłość ogłoszono, kieruje do nich wezwania do zapłaty, zagadnienie to jawi się także jako jeden z najistotniejszych problemów społecznych związanych z funkcjonowaniem kas.

II.

W myśl przepisu art. 19 § 2 ustawy z 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze¹ [dalej: pr. spółdz.] w zw. z art. 2 ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych² członek kasy uczestniczy w pokrywaniu jej strat do wysokości zadeklarowanych udziałów³. Przepisy te określają zakres, w jakim członek kasy uczestniczy w pokrywaniu jej strat bilansowych, wyznaczając jego górną granicę, którą jest wartość nominalna udziału określona w statucie (art. 13 zd. 2 u.skok). Natomiast przepis art. 26 ust. 3 u.skok wprowadza wyjątek od reguły wyrażonej w ww. przepisach, mianowicie dopuszcza on podwyższenie w statucie kasy odpowiedzialności członków za straty do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów (jakkolwiek przepis ten pomija słowo „bilansowych”, to należy uznać, że dotyczy on odpowiedzialności członków za straty bilansowe⁴). Podobny wyjątek przewidziany był w pewnym okresie w odniesieniu do członków innych działających w Polsce spółdzielni finansowych – banków spółdzielczych, w ustawie o funkcjonowaniu banków

¹ Jedn. tekst: Dz.U. 2016 r. poz. 21 ze zm.

² T.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 2065., b.d.

³ Na temat odpowiedzialności członków spółdzielni za stratę spółdzielni do wysokości zadeklarowanych udziałów zob. H. Cioch, *Zarys prawa spółdzielczego*, Warszawa 2007, s. 49 oraz idem, *Prawo spółdzielcze*, Warszawa 2011, s. 81.

⁴ Zob. Piotr Zakrzewski w: A. Herbet, Sz. Pawłowski, P. Zakrzewski, *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 214 i n.

spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających⁵, jednakże instytucja prawna dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej została z tej ustawy wykreślona⁶.

Wprowadzenie w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej podwyższenia odpowiedzialności członkowskiej do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów wymaga ustanowienia odpowiedniego zapisu w jej statucie. Ponieważ kwota dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej może być, za zgodą Komisji Nadzoru Finansowego, zaliczona do funduszy własnych kasy (art. 24 ust. 2 pkt 5 u.skok), większość kas zdecydowała się w swoich statutach wprowadzić taki zapis. Następnie w wielu przypadkach nie uzyskiwały one zgody KNF na takie zaliczenie. Jednak już wykreślenie ze statutu kasy zapisu o dodatkowej odpowiedzialności wymaga, w myśl przepisu art. 8 ust. 2 u.skok, zatwierdzenia przez Komisję Nadzoru Finansowego, jak każda zmiana w statucie. W myśl przepisu art. 8 ust. 3 u.skok organ nadzoru odmawia takiego zatwierdzenia, jeżeli zmiana statutu prowadzi do naruszenia przepisów prawa lub bezpieczeństwa gromadzonych w kasie środków⁷. Obecnie wiele spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych podjęło już uchwały o wykreśleniu ze statutu dodatkowej odpowiedzialności. Jednakże z trudnych do wyjaśnienia przyczyn w wielu przypadkach postępowania w przedmiocie zatwierdzenia zmian statutu przedłużają się, w przeszłości zaś odnotowano w praktyce przypadki odmowy zatwierdzenia takiej zmiany statutu kasy przez KNF⁸. Wydaje się, że zmiana statutu polegająca na rezygnacji z – fakultatywnego przecież – podwyższenia odpowiedzialności członkowskiej za stratę spółdzielni do podwójnej wysokości wniesionych udziałów jest kwestią, która – zgodnie z zasadą autonomii woli stron – pozostawiona jest wyłącznie swobodnej decyzji kwalifikowanej większości członków spółdzielni i członkowie ci nie mogą być, wbrew swojej woli, przymuszani metodami

⁵ Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r., tekst jednolity Dz.U. z 2018 r., poz. 613.

⁶ Przepis art. 10 ust. 2 ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających obowiązywał w okresie od dnia 28 stycznia 2001 r. do dnia 13 września 2015 r.

⁷ Jak wskazuje Paweł Pelc (*Nadzór nad spółdzielczymi kasami oszczędnościowo-kredytowymi a nadzór nad innymi instytucjami finansowymi w Polsce*, „Pieniądze i Więź” nr 4, 2013, s. 133), ze względu na charakter prawny spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych nieuzasadnione jest rozwiązanie, zgodnie z którym każda zmiana statutu SKOK wymaga zatwierdzenia przez Komisję Nadzoru Finansowego, bardziej adekwatnym uregulowaniem byłoby ograniczenie zakresu zmian wymagających kontroli KNF. Takie zawężenie obowiązuje w stosunku do zmian statutów banków czy zakładów ubezpieczeń.

⁸ Jedną z najbardziej skomplikowanych sytuacji odnotowano w przypadku kasy, której Zebranie Przedstawicieli Członków dokonało zmiany statutu polegającej na wykreśleniu zapisu o dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej, zmiana została zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym, zaś następnie w kasie został ustanowiony zarządca komisaryczny. Po jego ustanowieniu została wydana decyzja Komisji Nadzoru Finansowego, odmawiająca zatwierdzenia zmiany statutu, która to decyzja uprawomocniła się, a zarządca komisaryczny złożył wniosek o wykreślenie w Krajowym Rejestrze Sądowym wpisu o zmianie, co zostało przez sąd rejestrowy wykonane. Zgodnie jednak z przepisem art. 73 ust. 3 zdanie drugie ustawy o skok na zarządcę komisarycznego przechodzi prawo podejmowania decyzji we wszystkich sprawach kasy lub Kasy Krajowej, z wyjątkiem wprowadzania zmian w ich statutach. W tej sytuacji nie ma już możliwości dokonania zmiany statutu kasy, która przywracałaby do niego zapis o dodatkowej odpowiedzialności. Jak się wydaje, w takiej sytuacji zapis o dodatkowej odpowiedzialności został ze statutu SKOK trwale usunięty.

administracyjnoprawnymi do ponoszenia na rzecz spółdzielni dodatkowych, nieobligatoryjnych świadczeń⁹. Zgodnie z dotychczasową praktyką Komisji Nadzoru Finansowego, kontrola, o jakiej mowa w art. 8 ust. 3 ustawy o skok, odbywa się w zakresie tego, czy zmiana taka nie prowadzi do naruszenia bezpieczeństwa zgromadzonych w kasie środków. Wydaje się, że sama istota zmiany, polegającej na wykreśleniu dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej, decyduje o tym, że zmiana taka nie może naruszać bezpieczeństwa zgromadzonych w kasie oszczędności członków, nie jest to bowiem zmiana mogąca prowadzić do zakłócenia prawidłowego zarządzania działalnością kasy czy pogorszenia się jej sytuacji ekonomicznej. Odpadnięcie potencjalnej możliwości podjęcia przez zebranie przedstawicieli członków uchwały o pokryciu straty z dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej, na skutek zmiany statutu, nie jest zdarzeniem prowadzącym do naruszenia bezpieczeństwa zgromadzonych w kasie oszczędności, ustawa bowiem dopuszcza, jako zgodny z prawem i bezpieczny model funkcjonowania spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej zarówno taki, w którym odpowiedzialność członków w statucie jest podwyższona, jak i taki, w którym statutu nie przewiduje dodatkowej odpowiedzialności¹⁰. Ponadto, skoro najwyższy organ przedstawicielski wyraża wolę członków spółdzielni wykreślenia dodatkowej odpowiedzialności za straty ze statutu spółdzielni, tym samym oznacza to brak woli członków podjęcia uchwały o pokryciu straty z takiego źródła, sam zaś zapis statutu nie zapewnia spółdzielni dodatkowego źródła pokrycia straty.

Obecnie, w sytuacji gdy jednym z podstawowych ryzyk w działalności spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych stało się ryzyko reputacyjne, związane z tym, że wobec członków kas kierowane są wezwania do zapłaty kwot z tytułu dodatkowej odpowiedzialności, istnienie w statucie zapisu o podwyższeniu odpowiedzialności staje się istotnym czynnikiem zniechęcającym do przystępowania do kas, zmiana statutu kasy zmierzająca do wykreślenia dodatkowej odpowiedzialności jest czynnikiem wpływającym korzystnie na bezpieczeństwo oszczędności zgromadzonych w kasie, zwiększając jej możliwość efektywnego konkurencyjnego działania na rynku usług finansowych. W przypadku zmiany statutu SKOK, polegającej na usunięciu z jej statutu zapisu o podwyższeniu odpowiedzialności członków za straty, wykluczone jest

⁹ Na temat cywilnoprawnego, umownego charakteru statutu spółdzielni oraz jego zmian zob. szerzej Katarzyna Królikowska w: *Prawo spółdzielcze i mieszkaniowe. Komentarz*, t. VIA, red. K. Osajda, Warszawa 2018, s. 27-30 wraz z podaną tam literaturą i orzecznictwem. W doktrynie i judykaturze podkreśla się właśnie brak bezpośredniego przymusu ze strony państwa jako wyznacznik cywilnoprawnego charakteru stosunku prawnego.

¹⁰ Warto podkreślić, że przesłanka negatywna polegająca na tym, że zmiana prowadzi do naruszenia bezpieczeństwa zgromadzonych w kasie środków to przesłanka bardzo wymagająca, nie pozwala ona na odmowę zatwierdzenia każdej zmiany statutu, która prowadzi do takiego uregulowania relacji między spółdzielnią a jej członkami, na którym zyskują członkowie spółdzielni, a tylko na odmowę zatwierdzenia takiej zmiany, która stanowi naruszenie bezpieczeństwa oszczędności, sprowadza realne zagrożenie dla wypłacalności kasy.

obecnie ustalenie, aby zmiana taka prowadziła do naruszenia bezpieczeństwa zgromadzonych w kasie oszczędności.

III.

Do tego, aby zaktualizowała się dodatkowa odpowiedzialność członków za straty spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej nie wystarczy istnienie podstawy prawnej w postaci przepisu ustawy (art. 26 ust. 3 u.skok), zezwalającego na dokonanie podwyższenia w statucie oraz podstawy w postaci odpowiedniego zapisu w statucie. Istnienie takich podstaw prawnych jest warunkiem koniecznym, choć nie wystarczającym. Pierwsza z tych podstaw ma charakter generalny i abstrakcyjny, druga dotyczy wszystkich członków indywidualnie oznaczonej kasy, związanych postanowieniami jej statutu, jako wielostronnej umowy, przewidującej potencjalną możliwość zaistnienia zdarzeń, które mogą spowodować powstanie dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej oraz konkretnych i indywidualnych zobowiązań członków do dokonania wpłat z tego tytułu w oznaczonej wysokości. Oprócz statutu jako umowy przewidującej potencjalną możliwość jego wystąpienia, niezbędne jest zaistnienie ciągu zdarzeń prawnych, które spowodują, że po stronie członków kasy powstanie takie zobowiązanie, a zatem nie tylko zaistnieje odpowiedzialność członka za straty powstałe w kasie, ale także powstanie po jego stronie dług wobec spółdzielni.

Podstawową przesłanką zaistnienia dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej jest wystąpienie w kasie straty bilansowej. Należy podkreślić, iż kolejność pokrywania straty bilansowej w spółdzielni reguluje przepis art. 90 § 1, 2 i 3 ustawy – Prawo spółdzielcze, a w ustawie z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych art. 26 ust. 2-4 u.skok. Z przepisów tych wynika po pierwsze, że źródłem pokrycia straty spółdzielni są jej fundusze własne, przy czym kolejność ich użycia jest obligatoryjna w tym zakresie, że w pierwszej kolejności użyciu podlega fundusz zasobowy, a dopiero w części go przekraczającej fundusz udziałowy, co ma chronić członków przed zużyciem funduszu udziałowego zanim stanie się to konieczne. W dalszej kolejności, określonej przez statut, pokryciu straty mogą służyć inne fundusze własne spółdzielni. W przypadku innych spółdzielni są to dowolne fundusze utworzone zgodnie z art. 78 § 2 ustawy – Prawo spółdzielcze oraz określone w odrębnych ustawach. W przypadku kas składniki funduszy własnych określa przepis art. 24 ust. 2 u.skok, przy czym tylko niektóre z nich, ze swej istoty, mogą pełnić funkcję substratu pokrycia straty (np. funkcji tej nie może pełnić fundusz z aktualizacji wyceny rzeczowych aktywów trwałych), natomiast może ją pełnić kwota dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej, zaliczana do funduszy własnych, zgodnie z przepisem art. 24 ust. 2 pkt 5 u.skok, za zgodą Komisji Nadzoru Finansowego. Przepis art. 26 ust. 3 wskazuje na możliwość użycia

podwójnej wysokości wpłaconych udziałów na pokrycie straty. W przepisie art. 90 § 2 ustawy – Prawo spółdzielcze mowa jest o tym, że gdyby fundusze własne nie wystarczyły na pokrycie strat, walne zgromadzenie może podjąć uchwałę zobowiązującą członków do wcześniejszego wpłacenia udziałów, niż to przewiduje statut. Jak wynika z tego przepisu, ustawodawca za fundusze własne, mogące stanowić substrat pokrycia straty uznaje przede wszystkim już wpłacone udziały, natomiast udziały zadeklarowane, a jeszcze nie opłacone, mogą służyć pokryciu straty w dalszej kolejności i dopiero na podstawie odrębnej uchwały walnego zgromadzenia. W przepisie art. 90 § 3 ustawy – Prawo spółdzielcze ustawodawca wskazał, że strata bilansowa w banku spółdzielczym, który realizuje program postępowania naprawczego, pokrywana jest według zasad i w terminach określonych w tym programie; analogiczną regułą w odniesieniu do spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej ustanawia przepis art. 26 ust. 4 u.skok.

Przesłanką uruchomienia dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej jest więc nie każda strata spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, ale tylko taka, która przekracza wysokość przeznaczonych na jej pokrycie w pierwszej kolejności funduszu zasobowego i udziałowego. Po wtóre, aby dodatkowa odpowiedzialność członkowska mogła stać się substratem pokrycia straty spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, jako składnik jej funduszy własnych, niezbędne jest wydanie przez Komisję Nadzoru Finansowego zgody na zaliczenie kwoty dodatkowej odpowiedzialności do takich funduszy, na podstawie przepisu art. 24 ust. 2 pkt 5 u.skok.

W sytuacji, w której spełnione są te przesłanki, może zaistnieć zdarzenie prawne, którego ziszczenie się spowoduje powstanie po stronie członków indywidualnie oznaczonej kasy dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej i zobowiązania do dokonania na rzecz spółdzielni wpłat z tego tytułu. Takim zdarzeniem jest podjęcie przez zwyczajne zebranie przedstawicieli członków kasy uchwały o zatwierdzeniu jej sprawozdania finansowego oraz uchwały o pokryciu straty spółdzielni, w której to uchwale, za funduszem zasobowym i udziałowym, źródłem pokrycia straty stanie się dodatkowa odpowiedzialność członkowska, a także uchwały wzywającej członków do dokonania wpłat z tytułu dodatkowej odpowiedzialności.

Jednym z najistotniejszych problemów prawnych, mających bezpośrednie znaczenie społeczne, jest kwestia związku pomiędzy uchwałą o zobowiązaniu członków do dokonania dopłat z tytułu dodatkowej odpowiedzialności jako zdarzeniem prawnym, którego ziszczenie się jest konieczne dla powstania po stronie członków dodatkowej odpowiedzialności, a zatwierdzeniem sprawozdania finansowego spółdzielni i uchwałą o pokryciu jej straty oraz

możliwości zastąpienia najwyższego organu spółdzielni w podjęciu takiej uchwały¹¹. Istotne znaczenie dla odpowiedzi na pytanie czy i kiedy takie zastąpienie będzie możliwe ma kwestia celu instytucji prawnej dodatkowej odpowiedzialności.

W literaturze¹² wskazuje się, że celem wprowadzonego przez art. 26 ust. 3 u.skok wyjątku od zasady, że członkowie spółdzielni odpowiadają za jej straty do wysokości wniesionych udziałów, jest wzmocnienie stabilności finansowej kasy, co jednak dokonuje się kosztem członków, których stopień partycypacji w stratach kasy ulega zwiększeniu. Przez „stabilność finansową” najogólniej rzecz biorąc należy rozumieć taką sytuację majątkową danej jednostki (kasy), w której nie występuje zagrożenie należytego wykonywania przez nią zobowiązań, przede wszystkim pieniężnych i wynikających z czynności, na podstawie których osoby trzecie (członkowie) powierzyli jej środki pieniężne pod tytułem zwrotnym. Innymi słowy, jest to pozytywna ocena sytuacji ekonomicznej kasy, pozwalająca na prognozę, że przy zachowaniu dotychczasowego sposobu działania będzie ona mogła w sposób trwały i ekonomicznie efektywnie realizować swoje ustawowe i statutowe zadania¹³.

W związku z powyższym należy uznać, iż pokrycie straty bilansowej kasy, w którym uczestniczą jej członkowie w granicach określonych przez art. 26 ust. 3 u.skok, nie ma na celu zabezpieczenia interesów wierzycieli kasy na wypadek ogłoszenia jej upadłości, lecz – poprzez wzmocnienie stabilności finansowej kasy – ma służyć zapewnieniu ciągłości (kontynuacji) jej działania.

Na powyższe wskazują także dwie następujące okoliczności: po pierwsze, z art. 26 ust. 1 u.skok wynika, że nadwyżka bilansowa zostaje przeznaczona na zwiększenie funduszu zasobowego lub uzupełnienie udziałów poprzednio przeznaczonych na pokrycie straty bilansowej. Po wtóre, powstanie straty bilansowej albo groźba jej wystąpienia są przesłankami obowiązku opracowania i wdrożenia przez kasę programu postępowania naprawczego (art. 72a ust. 1 ustawy o skok), niewątpliwym jest zaś, że postępowanie naprawcze jest postępowaniem o charakterze prewencyjnym, którego celem jest naprawienie złej kondycji finansowej kasy, a w efekcie przywrócenie jej zdolności do funkcjonowania na rynku¹⁴.

Tymczasem z art. 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe¹⁵ [dalej: p.u.] wynika, iż podstawowym celem (zasadą) postępowania upadłościowego jest zaspokojenie

¹¹ Na temat zastąpienia uchwały najwyższego organu spółdzielni zob. A. Jedliński, *Zastąpienie uchwały walnego zgromadzenia w procesie łączenia się spółdzielni*, „Pieniądze i Więzy” nr 4, 2004, s. 123-128.

¹² Zob. Piotr Zakrzewski w: A. Herbet, Sz. Pawłowski, P. Zakrzewski, *Spółdzielcze kasy...*, op. cit., s. 215.

¹³ Zob. ibidem, s. 279 i podana tam literatura.

¹⁴ Zob. ibidem, s. 407.

¹⁵ Tekst jednolity Dz.U. z 2017 r. nr 2344.

wierzycieli upadłego a nie wzmocnienie stabilności finansowej i zapewnienie ciągłości (kontynuacji) jego działania. Zasada prymatu interesów wierzycieli odsuwa przy tym na dalszy plan inne mogące wchodzić w grę interesy, np. interes upadłego, interes pracowników upadłego, interes społeczności lokalnej itp.¹⁶. Jednocześnie jako cel postępowania upadłościowego wskazuje się dążenie do tego, aby – jeśli racjonalne względy na to pozwolą – dotychczasowe przedsiębiorstwo dłużnika zostało zachowane¹⁷. W przypadku upadłości kasy, z uwagi na okoliczność mówiącą, że ogłoszenie upadłości jest zawsze poprzedzone dokonywanym na podstawie przepisu art. 74k ust. 1 u.skok, zwieszeniem działalności kasy (które to zawieszenie działalności jest z kolei warunkiem uruchomienia gwarancji Bankowego Funduszu Gwarancyjnego i dokonania na rzecz członków zawieszanej kasy wypłat z tego tytułu), nie ma mowy o kontynuowaniu działalności kasy, dążenie do zachowania jej przedsiębiorstwa oznaczać może jedynie obowiązek syndyka podjęcia próby zbycia przedsiębiorstwa kasy w ujęciu przedmiotowym jako całości, nie zaś kontynuowanie jej działalności¹⁸.

Skoro zatem pokrycie straty bilansowej ma na celu zapewnienie ciągłości (kontynuacji) działania kasy, a celem wyjątku wprowadzonego przez art. 26 ust. 3 u.skok jest wzmocnienie stabilności finansowej kasy (w powyższym rozumieniu), to niezbędna jest uchwała walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli) o pokryciu straty (art. 38 § 1 pkt 4 pr. spółdz.), uwzględniająca wynikającą z art. 26 ust. 3 u.skok i przyjętą w statucie kasy zasadę podwyższenia stopnia uczestnictwa członków w pokrywaniu strat bilansowych.

Biorąc zaś pod uwagę wskazany wyżej cel postępowania upadłościowego, syndyk nie ma uprawnień do żądania od członków zapłaty określonych kwot do wysokości dwukrotności wpłaconych udziałów. Zadaniem syndyka nie jest bowiem wzmocnienie stabilności finansowej

¹⁶ Zob. R. Adamus, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 17 i n.; P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 5-6; S. Gurgul, *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 11.

¹⁷ Zachowanie przedsiębiorstwa dłużnika może oznaczać zarówno kontynuowanie jego prowadzenia albo też zachowanie go w całości jako zespołu składników majątkowych, przeznaczonego do zbycia w całości, jako najbardziej efektywnego ekonomicznie sposobu likwidacji majątku masy upadłości. Szerzej na temat takiego zbycia zob. Mirosław Możdżeń w: *Prawo upadłościowe. Komentarz*, red. A. Witosz, Warszawa 2017, s. 1050.

¹⁸ Zawieszenie działalności kasy w sytuacji określonej w przepisie art. 74k ust. 1 ustawy o skok nie jest obligatoryjne w tym znaczeniu, że Komisja Nadzoru Finansowego może dać niewypłacalnej kasie szansę prowadzenia działań naprawczych w celu wyjścia ze stanu niewypłacalności, obligatoryjne jest jedynie ustanowienie zarządcy komisyjnego, o ile nie był ustanowiony wcześniej. Natomiast złożenie przez Komisję Nadzoru Finansowego wniosku o ogłoszenie upadłości kasy musi być obligatoryjnie poprzedzone wydaniem decyzji o zawieszeniu jej działalności. Warto podkreślić, że podobnie jak w przypadku banku, wniosek o ogłoszenie upadłości SKOK może złożyć jedynie Komisja Nadzoru Finansowego lub Bankowy Fundusz Gwarancyjny; uprawnienia takiego nie posiadają jej wierzyciele ani taki obowiązek nie ciąży na zarządzie SKOK (art. 441a ust. 1 ustawy – Prawo upadłościowe). Szerzej zob. M. Burzyńska, *Cele restrukturyzacji spółdzielni prowadzących działalność depozytowo-kredytową w Polsce*, „Monitor Prawa Bankowego” nr 9, 2014, s. 76 i n.

upadłej kasy i zapewnienie ciągłości (kontynuacji) jej działania, lecz zaspokojenie, w możliwie najwyższym stopniu, wierzycieli. Inny jest cel uruchomienia dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej (dalsze trwanie kasy), a odmiennym celem kieruje się syndyk w postępowaniu upadłościowym (zaspokojenie wierzycieli kasy oraz jej likwidacja).

Strata bilansowa, w ujęciu wynikającym z ustawy o z dnia 29 września 1994 r. rachunkowości¹⁹, jest nadwyżką pozycji pasywnych nad pozycjami aktywów w bilansie rocznym podmiotu (art. 2 ust. 1 pkt 3, art. 45 ust. 2). Artykuł 26 ust. 2 u.skok przewiduje, że straty bilansowe kas pokrywane są z funduszu zasobowego, a w części przekraczającej fundusz zasobowy – z funduszu udziałowego. Przepis ten ma charakter bezwzględnie wiążący i wynikają z niego dwa nakazy. Pierwszy przewiduje obowiązek pokrywania straty bilansowej kasy w tym samym roku, w którym strata wystąpiła. Drugi określa sposób pokrycia straty bilansowej najpierw w oparciu o środki funduszu zasobowego, a w części przekraczającej ten fundusz – ze środków funduszu udziałowego. Z rachunkowego punktu widzenia rok obrachunkowy jest wieńczony rocznym sprawozdaniem finansowym, które podlega zatwierdzeniu przez walne zgromadzenie (zebranie przedstawicieli), zwoływane w ciągu sześciu miesięcy po upływie roku obrachunkowego (art. 38 § 1 pkt 2, art. 39 § 1 pr. spółdz. w zw. z art. 2 u.skok). Podczas jego trwania należy także podjąć uchwałę o pokryciu straty bilansowej (art. 38 § 1 pkt 4 pr. spółdz. w zw. z art. 2 ustawy o skok). W tym miejscu należy zauważyć, że art. 26 ust. 3 u.skok sąsiaduje z przepisem, z którego wynika nakaz pokrycia straty bilansowej w roku obrachunkowym, w który ona wystąpiła (art. 26 ust. 2 u.skok). Pokrycie straty bilansowej może zatem nastąpić w związku z formalnym zamknięciem roku obrachunkowego i jedynie w okresie tego roku, chyba że znajdzie zastosowanie wyjątkowa reguła, w myśl której pokrycie straty w kasie, która realizuje program postępowania naprawczego, następuje w terminie i na zasadach określonych w tym programie (art. 26 ust. 4 u.skok).

Pokrywanie straty bilansowej w jednostce, znajdującej się w upadłości, następowało jedynie wyjątkowo, wtedy gdy taka jednostka znajduje się w upadłości z możliwością zawarcia układu, o jakiej była mowa w przepisie art. 14 ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze w jej brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 stycznia 2016 r. Pod zarządem syndyka masy upadłości, kontynuowała prowadzenie swego przedsiębiorstwa w znaczeniu funkcjonalnym i

¹⁹ Jedn. tekst: Dz.U. z 2016 r. poz. 1047.

w konsekwencji prowadziła swą rachunkowość przy złożeniu kontynuacji działalności²⁰. Natomiast pokrywanie strat bilansowych w jednostce, w stosunku do której ogłoszono upadłość obejmującą likwidację majątku dłużnika, o jakiej mowa była w art. 15 ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze w brzmieniu sprzed dnia 1 stycznia 2016 r. czy też upadłość bez dodatkowego określenia, o jakiej mowa w przepisie art. 10 i innych przepisach obecnie obowiązującego Prawa upadłościowego, jest bezprzedmiotowe oraz pozbawione podstaw prawnych. Świadczy o tym art. 53 ust. 3 ustawy o rachunkowości, w myśl którego podział lub pokrycie wyniku finansowego netto może nastąpić po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego przez organ zatwierdzający. Skoro w myśl art. 53 ust. 2a w zw. z art. 53 ust. 1 ustawy o rachunkowości sprawozdanie finansowe jednostek, co do których ogłoszono upadłość nie podlega zatwierdzeniu, to zgodnie z art. 53 ust. 3 pokrycie wyniku finansowego netto dokonane bez uprzedniego zatwierdzenia sprawozdania finansowego jest nieważne z mocy prawa.

Ponadto działanie takie byłoby sprzeczne z regulacją wynikającą z art. 19 § 3 pr. spółdz., zgodnie z którym członek spółdzielni nie odpowiada wobec wierzycieli spółdzielni za jej zobowiązania. Tymczasem działania Syndyka w toku postępowania upadłościowego w ramach upadłości likwidacyjnej mają na celu wyłącznie zaspokojenie wierzycieli upadłej kasy. Oznacza to, że działania syndyka, polegające na żądaniu od członków upadłej SKOK dokonania wpłat z tytułu odpowiedzialności, o której mowa w art. 26 ust. 3 u.skok, mają prowadzić do poniesienia przez członków upadłej SKOK odpowiedzialności w stosunku do jej wierzycieli z innego majątku niż zadeklarowane udziały. Podkreślić należy, że zgodnie z art. 2 ust. 1 p.u. postępowanie upadłościowe należy prowadzić tak, aby roszczenia wierzycieli mogły zostać zaspokojone w jak najwyższym stopniu. Oznacza to, że celem czynności syndyka nie jest pokrycie straty poniesionej przez kasę, a zaspokojenie jej wierzycieli, w stosunku do których członkowie SKOK nie ponoszą odpowiedzialności²¹.

²⁰ Szerzej na temat różnic między rachunkowością jednostki postawionej w stan upadłości z możliwością zawarcia układu a w stan upadłości likwidacyjnej zob. L. Poniatowska, *Zasady rachunkowości jednostek postawionych w stan upadłości likwidacyjnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” nr 69, 2014, s. 119.

²¹ Podobny pogląd przedstawia Mirosław Możdżeń, w: *Prawo upadłościowe...*, op. cit., s. 1051-1052, który pisze: „W kontekście obowiązku ściągnięcia wierzytelności spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej pojawia się kontrowersyjna kwestia tzw. podwójnej odpowiedzialności członków kasy za jej straty. Każdy członek jest obowiązany posiadać co najmniej jeden zadeklarowany i wpłacony udział (art. 13 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych). Z wpłat udziałów członkowskich powstaje fundusz udziałowy, który stanowi fundusz własny kasy. Fundusze własne kasy określa art. 24 wskazanej ustawy. Do funduszy własnych należy również fundusz zasobowy powstający z wpłat wpisowego wnoszonego przez członków oraz nadwyżki bilansowej. W przypadku powstania w kasie straty bilansowej pokrywa się ją z funduszu zasobowego, a w części przekraczającej fundusz zasobowy – z funduszu udziałowego. Jednakże zgodnie z art. 26 ust. 3 wskazanej ustawy odpowiedzialność członków kas za straty powstałe w kasie może zostać podwyższona w statucie kasy do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów. Oznacza to, że członkowie spółdzielczych kas oszczędnościowo-

Niezgodność między celem instytucji dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej a celem postępowania upadłościowego uwidacznia się szczególnie wyraziście w przypadku, gdy syndyk masy upadłości kieruje żądanie zapłaty dodatkowej odpowiedzialności przeciwko Kasie Krajowej, która objęła udziały w kasie w wykonaniu funkcji stabilizacyjnej²². W przypadku udziałów objętych przez Kasę Krajową z funduszu stabilizacyjnego, w ramach udzielenia kasie pomocy stabilizacyjnej, żądanie przez Syndyka masy upadłości kasy, która otrzymała pomoc stabilizacyjną na cele realizacji Programu postępowania naprawczego, wpłat od instytucji stabilizującej (Kasy Krajowej) w wysokości odpowiadającej dotychczasowemu wsparciu stabilizacyjnemu i przeznaczenie tej kwoty na zaspokojenie wierzycieli podmiotu, którego skuteczna stabilizacja finansowa jest już niemożliwa, stanowiłoby o przeznaczeniu środków Kasy Krajowej dla jednej ze kas w celu innym niż jej stabilizacja finansowa i w oderwaniu od trybu udzielania pomocy stabilizacyjnej, z pominięciem mechanizmów decyzyjnych mających zapewnić trafną i sprawiedliwą dystrybucję środków funduszu

kredytowych muszą się liczyć z ewentualnym obowiązkiem dodatkowych dopłat w przypadku powstania straty w kasie, jeśli na jej pokrycie nie wystarcza fundusz zasobowy i udziałowy. Jednakże, zdaniem komentującego, organem uprawnionym do podjęcia uchwały w tym zakresie, a więc uchwały w przedmiocie pokrycia straty z dodatkowych dopłat na podstawie art. 26 ust. 3 ustawy i odpowiednich postanowień statutu kasy, jest wyłącznie organ uchwałodawczy działający w kasie. Do spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych stosuje się bowiem odpowiednio przepisy ustawy z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (...), a art. 38 § 1 pkt 4 tej ustawy przewiduje, że do wyłącznej właściwości walnego zgromadzenia (w kasach również odpowiednio – zebrania przedstawicieli) należy podejmowanie uchwał w sprawie podziału nadwyżki bilansowej (dochodu ogólnego) lub sposobu pokrycia strat. Ponadto przepisy o organach spółdzielni stosuje się także podczas postępowania upadłościowego, jeżeli z przepisów prawa upadłościowego nie wynika inaczej (art. 134 pr. spół.). Zdaniem komentującego przeciwny wniosek nie wynika z Prawa upadłościowego, gdyż art. 433 pr. upadł., mający odpowiednie zastosowanie do spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, przewiduje rozwiązanie organów zarządczych i nadzorczych, ale nie organów uchwałodawczych. W związku z powyższym należy przyjąć, że w przypadku braku uchwały właściwego organu uchwałodawczego w przedmiocie pokrycia straty kasy z dodatkowych wpłat wynikających z podwójnej odpowiedzialności członków kas, określonej w art. 26 ust. 3 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych i statucie kasy, syndyk nie jest uprawniony do podjęcia uchwały w tym zakresie i w konsekwencji nie jest uprawniony do dochodzenia przedmiotowych wierzytelności od członków kasy.

²² Krajowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa jest spółdzielnią osób prawnych, która obligatoryjnie zrzesza wszystkie działające spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (art. 41.ust. 1 i 2 ustawy o skok). Zgodnie z art. 42 ustawy o skok, celem działalności Kasy Krajowej jest zapewnienie stabilności finansowej kas, a w szczególności udzielanie kasom wsparcia finansowego ze środków funduszu stabilizacyjnego oraz sprawowanie kontroli nad kasami dla zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonych w nich oszczędności oraz zgodności działalności kas z przepisami prawa. Zgodnie z przepisem art. 10 ust. 2 ustawy o skok, członkami kasy mogą być – oprócz osób fizycznych połączonych więziami o charakterze zawodowym lub organizacyjnym – także działające wśród członków organizacje pozarządowe, jednostki organizacyjne kościołów i związków wyznaniowych, spółdzielnie, związki zawodowe i wspólnoty mieszkaniowe. Z tego względu Kasa Krajowa może być członkiem spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej. Możliwość zaś uzyskania takiego członkostwa powoduje, że jednym ze sposobów wsparcia stabilizacyjnego Kasy Krajowej dla kas stało się nabywanie w nich udziałów nadobowiązkowych. Udzielanie pomocy stabilizacyjnej poprzez obejmowanie udziałów powoduje wzrost funduszy własnych stabilizowanych Kas, niedostateczna zaś wysokość funduszy własnych stanowi najpoważniejszy problem ekonomiczny większości stabilizowanych kas. Szerzej na temat funkcji stabilizacyjnej Kasy Krajowej (na gruncie przepisów ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych z 1995 r. zob. A. Jedliński, Sopot 2001, s. 98-111

stabilizacyjnego²³. Warto podkreślić, iż posiadanie udziałów nadobowiązkowych w kasie nie wiąże się dla Kasy Krajowej z żadnymi korzyściami ani prawem głosu, ani udziałem w zysku, ani korzystniejszym oprocentowaniem lokat czy pożyczek (w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych każdy członek ma 1 głos, niezależnie od liczby objętych udziałów, a nadwyżka bilansowa nie podlega podziałowi między członków).

IV.

Najistotniejszą jednak kwestią, do której odwołuje się tytuł niniejszego opracowania, jest charakter prawny zdarzenia, którego skutkiem prawnym jest powstanie po stronie członków kasy zobowiązania do dokonania dopłat na rzecz kasy z tytułu dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej. Przy czym najistotniejszą sprawą dla istoty tego zdarzenia jest nie tylko i nie tyle wymóg, aby służyło ono zapewnieniu możliwości kontynuowania działalności przez kasę oraz aby dokonało się w związku z zatwierdzeniem rocznego sprawozdania finansowego przez zwyczajne zebranie przedstawicieli, ale jego istoty. Zdarzeniem tym bowiem nie może być żadna inna czynność prawna niż uchwała walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli członków) kasy. Skuteczne w tym znaczeniu, że owocujące powstaniem po stronie członków obowiązku dokonywania dopłat z tego tytułu na rzecz kasy, pokrycie straty z dodatkowej odpowiedzialności członków wiąże się nierozdzielnie z jej podstawą prawną w postaci uchwały zebrania przedstawicieli członków, która to uchwała, w myśl przepisu art. 42 § 1 w zw. z art. 37 § 2 pr. spółdz., wiąże wszystkich członków spółdzielni i wszystkie jej organy²⁴. Jak wskazuje Mirosław Gerstorf, art. 42 § 1 pr. spółdz., dotyczy wszystkich uchwał związanych ze sprawowaniem ogólnego zarządu sprawami spółdzielni, jak również uchwał dotyczących członka indywidualnie, gdy odnoszą się one do sfery praw i obowiązków tak organizacyjnych, jak i majątkowych, które stanowią treść członkostwa²⁵. W przypadku czynności prawnych dokonywanych przez syndyka masy upadłości brak jest podstawy prawnej, z której można by wywodzić związenie jego czynnością członków kasy. Warto też podkreślić, iż o ile w przypadku upadłości kasy ulegają rozwiązaniu jej organy zarządzające i nadzorcze (zgodnie z przepisem art. 433 pkt 1 w zw. z art. 441a ust. 4 ustawy – Prawo upadłościowe), o tyle rozwiązaniu nie ulega jej walne zgromadzenie

²³ Przykładem takiej szczególnej regulacji dotyczącej udzielania pomocy stabilizacyjnej, wskazującej na doniosłość tego aktu, jest przewidziany w przepisie art. 52 ust. 4 ustawy o skok, obowiązek zasięgnięcia przez zarząd kasy krajowej, przed podjęciem decyzji w tym przedmiocie, opinii Komisji Funduszu Stabilizacyjnego, której zadania i skład opisują ust. 1-3 art. 52.

²⁴ Zob. H. Cioch, *Prawo spółdzielcze* ..., op. cit., s. 77 a także wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 15 czerwca 2010 r., V ACa 136/10.

²⁵ Mirosław Gersdorf w: M. Gersdorf, J. Ignatowicz, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Warszawa 1985, s. 106-107.

(zebranie przedstawicieli członków), a do kasy w upadłości stosuje się nadal, w myśl przepisu art. 134 tejże ustawy – przepisy ustawy Prawo spółdzielcze²⁶. Jednocześnie jednak w upadłości organ ten traci możliwość podejmowania decyzji w sprawach majątkowych, które przechodzą do wyłącznej kompetencji syndyka masy upadłości. Powyższe oznacza, że uruchomienie dodatkowej odpowiedzialności (ze skutkiem wobec członków spółdzielni) jest możliwe tak długo, jak długo w jej sprawach majątkowych decyduje jej organ przedstawicielski, mający prawo podejmowania czynności ze skutkiem wobec członków.

Zarządca komisaryczny, zgodnie z przepisem art. 73 ust. 3 u.skok zdanie trzecie, przejmuje prawo podejmowania decyzji we wszystkich sprawach kasy z wyjątkiem wprowadzania zmian w ich statutach, co uzasadnia twierdzenie, iż zarządca komisaryczny zatwierdza sprawozdanie finansowe kasy i podejmuje decyzje o pokryciu jej strat (biorąc pod uwagę, że jego podstawowym zadaniem jest albo kontynuowanie dotychczasowego programu postępowań naprawczego, o jakim mowa w art. 73 ust. 9 u.skok, albo opracowanie i uzgodnienie takiego programu z Komisją Nadzoru Finansowego, w myśl art. 73 ust. 5 u.skok, winien to czynić w terminach i na zasadach określonych w tym programie, zgodnie z przepisem art. 26 ust. 4 u.skok). Brak jest bowiem przepisów, które zwalniałyby kasę działającą pod kierunkiem zarządcy komisarycznego z obowiązku zatwierdzania sprawozdania finansowego i pokrywania strat. Kasa taka pozostaje jednostką prowadzącą swoją rachunkowość przy założeniu kontynuacji działalności, aż do chwili gdy zaistnieją okoliczności, które wyłączałyby to założenie.

Okoliczność, że zarządca komisaryczny posiada kompetencję do zatwierdzenia sprawozdania finansowego kasy i do pokrycia jej straty nie oznacza jeszcze, że zarządca ten jest uprawniony do podejmowania czynności prawnych, które mogą doprowadzić do powstania po stronie członków kasy zobowiązania do dokonania wpłat z tytułu dodatkowej odpowiedzialności. Brak jest bowiem takiego przepisu prawa, który nadawałby jednoosobowym decyzjom zarządcy komisarycznego skuteczność wobec wszystkich członków spółdzielni, charakterystyczną tylko dla uchwał najwyższego organu przedstawicielskiego spółdzielni (art. 42 § 1 ustawy – Prawo spółdzielcze). Tylko taka skuteczność czynności prawnej zmierzającej do pokrycia strat spółdzielni z dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej może skutkować powstaniem po jej stronie roszczenia o zapłatę wobec członków, a więc o możliwości zrealizowania dodatkowej odpowiedzialności w praktyce.

²⁶ Organ ten może podejmować decyzje w sprawach niemajątkowych, jako ich przykład wskazuje się decyzje w sprawach ze stosunku członkostwa. Szerzej zob. Katarzyna Kryła-Cudna w: *Prawo spółdzielcze i mieszkaniowe...*, op. cit., s. 376; M. Gersdorf, op. cit., s. 210-211.

O ile jednak kwestia zakresu zastosowania do zarządcy komisarycznego, na którego przechodzi *verba legis* prawo podejmowania decyzji we wszystkich sprawach kasy, przepisów o organach spółdzielni (a do jego decyzji przepisów m.in. o uchwałach walnego zgromadzenia) może budzić wątpliwości, o tyle nie budzi wątpliwości, że przepis art. 42 § 1 Pr. spółdz. nie może znajdować zastosowania do syndyka masy upadłości, który funkcjonuje równolegle w walnym zgromadzeniem (zebraniem przedstawicieli), i którego kompetencje różnią się zasadniczo od kompetencji organów spółdzielni, która nie znajduje się w upadłości.